

УДК 658.82

Л.Г. Олейнікова, к.е.н.

ДННУ «Академія фінансового управління»

Т.А. Веницька, студ.

Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСТІЙКОСТІ

Досліджено теоретичні підходи щодо сутності поняття «конкурентоспроможність» та «функціонування підприємства» «економічна безпека» та «динамічна стійкість функціонування підприємства». Проаналізовано основні змістовні елементи цих понять, їх підпорядкованість. Запропоновано авторське визначення сутності конкурентостійкості.

***Ключові слова:** конкурентостійкість, конкурентоспроможність, економічна безпека, підприємство, безбитковість, стійкість.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки України дослідження та забезпечення функціонування підприємства є не лише важливою проблемою, але й об'єктивно необхідною. Рішенням цієї проблеми займаються багато вчених, однак порівняно з конкурентоспроможністю, дослідження конкурентостійкості, у сучасних умовах постійного посилення конкуренції, є більш актуальним. Це пов'язано з підвищенням швидкості економічних процесів в Україні, невизначеністю та мінливістю як зовнішнього, так і внутрішнього середовищ підприємства.

Метою статті є уточнення поняття «конкурентостійкість» підприємства, визначення змістовного зв'язку між поняттями «конкурентоспроможність» та «конкурентостійкість», а також визначення основних складових конкурентостійкості та функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що питанням забезпечення конкурентоспроможності підприємств у загу. Про це свідчать

© Л.Г. Олейнікова, Т.А. Веницька, 2013

Григоренко, М.П. Мухомової, М.П. Мухомової, Ф.Котлера, М.Портера, Ю.А. Сімеха, Р.А. Фатхутдінова, А.Ю. Юданова та ін.

Але залишаються невирішеними деякі аспекти даної проблеми, а саме відсутність чіткої межі між поняттями «конкурентоспроможність» та «конкурентостійкість», визначення особливостей цих понять. Не розглянуті питання економічної безпеки як невід'ємної складової конкурентостійкості підприємства.

Головною метою створення та функціонування підприємства є одержання максимально можливого прибутку за рахунок реалізації споживачами виробленої продукції (виконаних робіт, зроблених послуг), на основі якої задовольняються соціальні й економічні запити трудового колективу та власників засобів виробництва. Проте розгляду окремих питань економічної безпеки у працях вітчизняних та зарубіжних науковців приділяється багато уваги. Це роботи Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, В.П. Пономарьова, М.А. Бендіков, В.Ф. Гапоненко, Є.А. Олейніков, В.І. Ярочкіна та ін. Тому означені питання потребують подальшого розгляду.

Викладення основного матеріалу. Якщо розглядати категорію «конкурентоспроможність» щодо підприємства, її можна визначити як можливість ефективної господарської діяльності, що забезпечує прибуткову реалізацію товарів і послуг в умовах конкурентного ринку. Ця реалізація забезпечується всім комплексом наявних у підприємства засобів. Виробництво та реалізація конкурентоспроможних товарів і послуг – узагальнюючий показник життєздатності підприємства, його вміння ефективно використовувати організаційний, виробничий, фінансовий, соціальний потенціали.

Конкурентостійкість залежить від наявності конкурентних переваг у підприємства, його конкурентоспроможного потенціалу та конкурентоспроможності самого товару. Крім того, повинна бути забезпечена фінансово-економічна стійкість функціонування виробничої системи. Для досягнення конкурентостійкості підприємства важливим є дотримання алгоритму дій щодо вибору зони господарювання та ніші ринку залежно від привабливості для виробника та споживача.

Категорія «конкурентоспроможність» представлена як рушійна сила, яка змушує підприємства випускати продукцію високого рівня якості з мінімальними витратами споживання. Як наслідок, конкурентостійке підприємство має особливі переваги перед своїми конкурентами. Поняття конкурентостійкості об'єднує два базових поняття: конкурентоспроможність підприємства, що відображає його конкурентні позиції та стійкість підприємства, яка відображає стабільність його функціонування (табл. 1).

У науковій літературі, присвяченій розгляду економічних проблем, значну увагу приділено питанням забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Незважаючи на це, й досі немає єдиного погляду щодо визначення конкурентоспроможності підприємства. Р.А. Фатхутдінов розглядає конкурентоспроможність, як характеристику об'єкта, в ролі якого може виступати як продукція, так і підприємство.

Таблиця 1

Підходи щодо визначення поняття «Економічна безпека»

Автор	Визначення
В.Паньков	Це такий стан національної економіки, котрий характеризується її стійкістю, «імунітетом» до впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що порушують нормальне функціонування процесу суспільного виробництва, підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищену суспільну напругу, а також загрозу існуванню держави
В.Рубанов	Спроможність національної економіки забезпечувати добробут нації та стабільність внутрішнього ринку, незалежно від дії зовнішніх факторів
<i>Закінчення табл. 1</i>	
В.Тамбовцев	Сукупність властивостей стану виробничої підсистеми, що забезпечує спроможність досягнення цілей всієї системи.
В.Савін	Представляє собою систему захисту життєвих інтересів держави. Об'єктами захисту можуть бути народне господарство держави в цілому, окремі регіони держави, окремі сфери та галузі господарства, юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності.
Л.Абалкін	Це стан економічної системи, що дозволяє їй розвиватись динамічно, ефективно та вирішувати соціальні завдання і в якому держава має можливість виробляти та впроваджувати в життя незалежну економічну політику
Т.Іванюта, А.Заїчковський	Це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам

Підприємство – це характеристика, яка визначає стійкість, здатність зберігати своє положення на ринку або розширювати займаний сектор ринку. Інші автори присвятили свої публікації дослідженню конкурентоспроможності на різних рівнях: від товару до країни. Крім того, багато вчених займаються проблемою стратегічного управління та планування з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства (М.Портер, Ф.Котлер, Л.Шевченко, А.Ю. Юданов, І.Ансофф та ін.).

Україна піднялася на дев'ять позицій і посіла 73 місце в Індексі глобальної конкурентоспроможності 2012 серед 144 країн, Київ утримує лідерство серед регіонів країни у цілому, але на останньому місці по ефективності державних інститутів. Такі дані містяться у Звіті про конкурентоспроможність регіонів України 2012 р., підготовленому Фондом «Ефективне управління» за підтримки Всесвітнього економічного форуму.

Складовою конкурентостійкості є стійкість функціонування підприємства. Саме поняття стійкості запозичене з теорії стійкості, розробленої щодо аналізу поведінки технічних систем, найбільшою мірою відповідає сучасним проблемам економічних систем в цілому та вітчизняних підприємств зокрема.

Стійкість системи – це здатність повертатися до стану рівноваги після виведення її з цього стану під впливом зовнішніх збурень. Під стійкістю економічної системи, що зазнала несприятливого відхилення за межі її допустимого значення, розуміється здатність повернутися у стан рівноваги за рахунок власних ресурсів.

У науковій літературі виділяють різні види стійкості: організаційно-економічна, економічна, фінансова стійкість тощо. Економічна стійкість – особлива інтегрована властивість організації як системи в складному ринковому середовищі, що характеризує гарантію цілеспрямованості еволюції системи в сьогоденні і прогнозованому майбутньому, що синтезує в собі сукупність властивостей самої системи і найважливіших складових її виробничої і комерційної діяльності при розвинених і активно використовуваних факторах саморозвитку, повністю або в основному виробляються в самій системі.

Фінансова стійкість – певний стан рахунків підприємства, що гарантує його платоспроможність. Організаційно-економічна стійкість – здатність підприємства зберігати фінансову стабільність при постійній зміні ринкової кон'юнктури шляхом вчинення та

цілеспрямованого розвитку його виробничо-технологічної та організаційної структури методами логістико-орієнтованого управління.

Враховуючи сутність терміна «стійкість» і те, що конкурентостійкість – це інтегратор конкурентоспроможності у часі, сформулюємо таке визначення: «Конкурентостійкість – це економічна категорія, яка відображає такий стан виробничо-економічної системи, при якому воля здатна використати свої конкурентні переваги протягом тривалого періоду та на цій основі, з урахуванням факторів зовнішнього і внутрішнього середовища та наявного потенціалу, забезпечувати фінансову рівновагу».

Конкурентостійкість залежить не лише від факторів зовнішнього оточення. Оскільки зміни у внутрішньому середовищі підприємства також можуть мати негативні наслідки. Сстійкість підприємства повинна протистояти факторам як внутрішнього, так і зовнішнього середовища підприємства.

Сстійкість – це потенційні можливості підприємства повернутися у стан рівноваги. Отже, для забезпечення конкурентостійкості підприємства, необхідною умовою є не лише стійкість, але й рівновага системи. Слід підкреслити, що за своєю сутністю стійкість та рівновага, незважаючи на свої функціональні відмінності, характеризують такий стан економічної системи, який надає можливість подолати кризові явища. Саме поєднання цих двох понять формує таку економічну категорію як економічна безпека підприємства, яка є невід’ємною складовою конкурентостійкості підприємства.

Конкурентостійкість тісно пов’язана з поняттям економічної безпеки та заходами щодо її забезпечення. Економічна безпека розглядається та виділяється як істотна і важлива умова забезпечення конкурентостійкості підприємства та вимагає більш детального розгляду. Як економічна безпека, так і конкурентостійкість залежать від того, на якому рівні вирішуються управлінські завдання, наскільки узгоджені та гармонійні дії виконавців. Тому теза про значимість гармонізації як найважливішого фактора забезпечення конкурентостійкості підприємств, знаходить своє підтвердження. В умовах жорсткої конкуренції питання економічної безпеки підприємства стають головними для забезпечення його конкурентостійкості. У ряді робіт під конкурентостійкістю розуміється таке функціонування підприємств, яке мінімізує кількість загроз його

діяльності, виникнення розвитку кризових явищ. Кризові явища та загрози можуть виникати із різноманітних напрямків і під дією різних факторів. Економічну безпеку умовно можна представити як функцію, залежну від багатьох аргументів. Як аргументи можуть використовуватися найрізноманітніші характеристики, такі як фінансова стійкість, рівень запасів, кваліфікаційні характеристики персоналу, характеристики системи управління, характеристики організаційного рівня організаційної культури і в тому числі характеристики, пов'язані з гармонійністю діяльності як підприємства в цілому, так і гармонійністю діяльності за окремими напрямками. Тоді проблеми, які пов'язані з гармонізацією управлінської діяльності, можна розглядати як одну з передумов та факторів, які формують та визначають стан конкурентостійкості підприємства. Можливість усунення певних загроз, що пов'язані з некоординованістю, неузгодженістю дій, з виникненням конфліктів при взаємодії структурних підрозділів, повинна цілеспрямовано формуватися для того, щоб створити необхідні передумови щодо стану економічної безпеки підприємства. Питання економічної безпеки діяльності підприємства в останні роки отримали розвиток і активно вивчаються багатьма авторами. Але немає загального розуміння сутності економічної безпеки. Так, Г.В. Козаченко та В.П. Пономарьов розглядають економічну безпеку підприємства як гармонізацію у часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами, пов'язаних із ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства. Ф.І. Євдокімов економічну безпеку розуміє як гармонізацію виробничих, маркетингових і відтворювальних процесів підприємства, за якої ймовірність небажаного його економічного стану, що оцінюється змінами регламентованих параметрів, не перевищує заданого рівня. Н.Капустін розглядає економічну безпеку підприємства як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів. М.Бендіков тлумачить економічну безпеку підприємства (господарчого суб'єкта) як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз. На думку Т.Ковальова і Т.Сухорукової, економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися

до існуючих умов такою мірою, що вони не відбиваються негативно на його діяльності.

Ми погоджуємося з підходом Г.В. Козаченко та В.П. Пономарьова, оскільки вважаємо, що гармонізація є інтегральним показником результатів управління підприємством у цілому та його системною характеристикою, і дозволяє судити про стабільність його положення. Якщо гармонізація знаходиться на високому рівні, це означає збалансованість виробничих можливостей підрозділів, низьку конфліктність та високу узгодженість дій.

Виходячи з проведеного аналізу визначення, цілком правомірно стверджувати, що характеристика, яка пов'язана з гармонізацією діяльності, є одним із факторів, досить значущих і ключових, який впливає та визначає економічну безпеку та конкурентостійкість в цілому.

З метою визначення взаємозв'язку конкурентостійкості та конкурентоспроможності побудуємо графік беззбитковості діяльності підприємства (рис. 1).

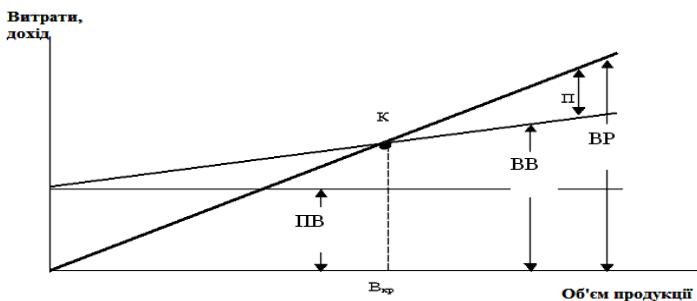

Рис. 1. Графік беззбитковості

Розподіл витрат на постійні та змінні лежить в основі методу, який широко поширений в економіці. Вперше він був запропонований у 1930 р. інженером Уолтером Раутенштраухом як спосіб планування, набув слави під назвою «графік критичного обсягу виробництва», або «графік беззбитковості».

Під час побудови графіка по горизонтальній осі відкладається обсяг виробництва в одиницях виробів або у відсотках використання виробничої потужності, а по вертикальній – витрати на виробництво і дохід.

Витрати відкладаються з підрозділом на постійні (ПВ) і змінні (ЗВ). Крім ліній постійних і змінних витрат, на графіку відображаються валові витрати (ВВ) і виручка від реалізації продукції (ВР), П – прибуток.

Точка перетину ліній виручки та валових витрат являє собою точку беззбитковості (К). Ця точка цікава тим, що при відповідному їй обсязі виробництва та продажу (В_{кр}) у підприємства немає ні прибутку, ні збитків.

Проведене теоретичне дослідження дозволило зробити висновки та узагальнення: стійкість характеризує стан системи; стійкість системи має не статичний, а динамічний характер; стійкість і рівновага системи знаходяться у прямій залежності: рівновага забезпечує стійкість системи, а стійкість, в свою чергу, утримує рівновагу; рівновага характеризує найкращий (оптимальний) стан системи, а стійкість забезпечує такий стан протягом тривалого часу.

З огляду на проведений аналіз, слід зазначити, що рівновага – найбільш ефективний стан системи, при якому під впливом різних факторів, рівновага хоча і порушується, однак система не припиняє своє існування, а трансформується у зовсім іншу систему, яка функціонує на якісно новому рівні. Виходячи з усього визначеного вище, стійка система – це система, якій властива тривала рівновага, яка досягнута шляхом ефективного реагування на вплив чинників зовнішнього середовища. Підкреслимо, що стійкість підприємства – це комплексне економічне поняття, яке характеризує такий стан, за якого: по-перше, підприємство функціонує навіть в кризових умовах, що забезпечується його ефективністю; по-друге, підприємство не лише здатне вчасно реагувати на негативний вплив, але й має можливість адаптуватися до змін навколишнього середовища.

Тоді, конкурентостійкість можна визначити як здатність підприємства не лише забезпечувати конкурентоспроможність, але й підтримувати цей стан як в умовах впливу негативних чинників, так і при трансформуванні загальної ситуації на даному сегменті ринку. Таким чином, конкурентостійкість підприємства – це комплексна економічна категорія, яка характеризує ефективність функціонування підприємства в умовах конкуренції у довгостроковому періоді.

Конкурентоспроможність підприємства визначає реальну та потенційну здатність підприємства шляхом ефективного використання свого потенціалу виробляти та збувати конкурентоспроможні продукції підприємства. Однак конкурентоспроможність – це поточна характеристика підприємства, на відміну від конкурентостійкості, яка визначає стан підприємства у довгостроковій перспективі. Економічна безпека має забезпечувати підприємству стан рівноваги та стійкості, що дає можливість ефективно

функціонувати та реагувати на вплив зовнішнього та внутрішнього середовищ системи протягом тривалого часу. Конкурентостійкість підприємства за своєю сутністю характеризує здатність підприємства ефективно функціонувати, навіть під впливом негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, в умовах жорсткої конкурентної боротьби протягом тривалого часу.

Висновок. Проведений аналіз конкурентостійкості показує, що це комплексна категорія, що відображає багато процесів, які відбуваються як на підприємстві, так і в його зовнішньому середовищі, а також здатність підприємства та його управлінської команди використовувати наявні можливості та потенціал. Конкурентостійкість підприємства багато в чому визначається показниками роботи управлінської команди і всієї системи управління. Забезпечення стійкості можливо в тому випадку, якщо стійко та збалансовано функціонує сама система управління підприємством.

Список використаної літератури:

1. *Бендик М.* Економічна безпека промислового підприємства (організаційно-методичний аспект) / *М.Бендик* // Консультант директора. – 2000. – № 2. – С. 7–13.
2. *Воронкова А.Е.* Стратегічне управління конкурентоспроможним потенціалом підприємства: діагностика та організація : монографія / *А.Е. Воронкова*. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2004. – 320 с.
3. Економічна безпека підприємств. Підходи та принципи / *В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков*. – М. : Ось-89, 2007. – 208 с.
4. Конкурентоспроможність в мікро-, мезо- і макрорівневі вимірах / *М.Гельвановській, В.Жуковська, І.Трофимова* // Російський економічний журнал. – 2008. – № 3. – С. 67–77.
5. *Дикань В.Л.* Забезпечення конкурентостійкості підприємства : монографія / *В.Л. Дикань*. – Харків : Основа, 2007. – 160 с.
6. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : монографія / *А.Е. Воронкова, Е.Н. Коренев, О.С. Шаріпова та ін.* – ВД ІНЖЕК, 2006. – 448 с.
7. *Євдокимов Ф.І.* Економічна безпека – необхідна ланка в плануванні розвитку підприємства / *Ф.І.Євдокимов* // Економіка і право. – 2002. – № 1. – С. 100–106.
8. *Капустін Н.* Економічна безпека галузі і фірми / *Н.Капустін* // Бізнес-інформ. – 1999. – № 11–12. – С. 45–47.

9. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д.Ковалев, Т.Сухорукова // Економіка України. – 2005. – № 10. – С. 48–52.
10. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / А.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
11. Тридід О.М. Комплексна оцінка конкурентного статусу підприємства / О.М. Тридід // Економіка розвитку. – ХНЕУ. – 2002. – № 2 (22). – С. 75–76.

ОЛЕЙНИКОВА Людмила Григорівна – кандидат економічних наук, завідувач відділу фіскальної політики, податкових та митних платежів ДННУ «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України.

Наукові інтреси:

- економічна безпека.

ВЕНИЦЬКА Тетяна Анатоліївна – студентка Запорізького національного університету.

Наукові інтереси:

- економічна безпека.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2013